Діалектизми у новелістиці Ольги Кобилянської

Anamaria GAVRIL
anahert@yahoo.com
Ştefan cel Mare University of Suceava (Romania)

Abstract: The article is dedicated to the characterization of language peculiarities in the novels by Olga Kobylianska, the Bukovynian writer of the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Linguistic analysis is carried out at the lexical level, relating, in particular, to the use in the writer's novels of the patois that represent the Bukovynian dialect. The research of dialectal vocabulary is realized in three aspects: properly lexical, ethnographic and lexical-semantic.

Keywords: *dialecticism, Bukovynian patois, idiostyle, Olga Kobylianska, lexical dialecticisms, ethnographicisms, lexical-semantic dialecticisms.*

Мова новел Ольги Кобилянської різнобарвна і різноманітна. Тут звучить і широка, як море, музика української народної мови, і мова письменниці Буковини, що черпає з книжної мови специфічні лексичні та граматичні засоби. Крім загальновживаних художніх прийомів, взятих з народної творчості, письменниця оригінально будує свої нові, свіжі засоби поетичного вираження думки.

Все багатство художнього стилю буковинської письменниці виростає на основі української національної мови. Величезний фонд у творах О. Кобилянської загальнонародної мови, загальновживаної лексики поряд з діалектизмами, запозиченою лексикою, старослов'янізмами дає широкі можливості відбору засобів словесно-художнього зображення.

Південно-західні діалектні особливості, які у мовотворчості письменниці більш чи менш стихійні, у новелах знаходять ще й свідоме використання у таких стилістичних аспектах, як типізація мови персонажів і створення місцевого колориту.

Західноукраїнські особливості літературної мови, які проявляються у всій мовній практиці О. Кобилянської, у творах на тему інтеліґенції, у мові представників різних соціальних верств виступають ще й у своїх соціально-професійних, психологічних і інтелектуальних лексико-фразеологічних і зрідка граматичних ареалах.

BDD-A28752 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:37 UTC)

Майстерність О. Кобилянської як художника слова виявляється у доборі лексики і фразеології, індивідуалізації мови, її ритмомелодійності, стилізації мови під народну, тужливу, задушевну пісню, в оригінальності її стилю, який і визначається тим, які шари лексики найактивніше вплітаються у художню тканину. Індивідуальний почерк письменниці характеризується певною лаконічністю викладу, концентрацією уваги на тих логічних і психологічних моментах, що найбільш дієво сприяють розвитку сюжету.

Висока культура митця, глибоке відчуття семантики та відтінків значення, його стилістичних можливостей дозволило Ользі Кобилянській створити високо художні, соціально загострені твори особливо пластичною і мелодійною мовою. Мова письменниці вражає відносною неунормованістю, яка полягає в насиченні мови творів буковинськими діалектизмами – фонетичними, граматичними, лексичними.

М. Станівський констатує, що „діалектизми у творах О. Кобилянської використані в різних пропорціях на різних етапах її літературної діяльності. Спостерігається, що в ранніх творах вони використані надмірно без якогось спеціального стилістичного добору, а в пізніших творах їх значно менше" (4, с. 139).

В області лексики мова автора майже не відрізняється від мови її героїв. Здебільшого це слова, вживані на всій території української мови. І на цьому фоні з певним стилістичним навантаженням ми знаходимо невеликі вкраплення діалектизмів. До таких діалектизмів слід віднести слова, взяті з говорів Буковини, які у новелі „Думи старика" використовуються переважно письменницею на означення предметів і явищ побуту, окремих дій і процесів. Як правило, це слова, які не мають відповідників у літературній мові. Як зазначає В. Лимаренко, „діалектизми були потрібні для того, щоб реалістичніше змалювати життя буковинського села того часу. Більшість із них використовуються із стилістичною метою, як засіб творення місцевого колориту (2, с. 150).

У доборі лексичного матеріалу О.Кобилянська сміливо оперує діалектизмами з метою створення індивідуальних характеристик.

Аналіз діалектизмів новелістики вважаємо за доцільне здійснювати на основі класифікації українських науковців. Зокрема А. Грищенко виділяє три види діалектизмів:

1) власне лексичні – слова, що збігаються за значенням з загальновживаними, літературно-нормативними. Але відрізняються від них з погляду вираження;

2) етнографічні – слова, що називають предмети і явища, поширені тільки в певній місцевості, наприклад, назви предметів побуту, одягу, виробів, знарядь виробництва, об'єктів природного середовища тощо;

3) лексико-семантичні-слова, які з погляду вираження збігаються з загальновживаними, але мають інше значення [6].

У мовостилі О. Кобилянської фіксуємо власне лексичний діалектизм ***„хосен"***, який вживається у значенні ***„користь"*** (3,т XII, с.132): *Чи унаслідував ти, сину, по родичах своїх стриміти до всього, що ліпше й тонше, зрікатись користей, вигоди й безжурності в* ***хосен*** *прикмет шляхетних і ідей благородних?* (1, с. 589). Власне лексичний діалектизм ***„заєдно"*** має значення ***„постійно"*** (3,т III, с.120): Ви на мене не вважаєте, а я вас ***заєдно*** бачу" (1; 587).

Лексичні діалектизми, вживані на позначення відповідної предметної реалії, в абсолютній більшості випадків відрізняються від загальновживаних у літературній мові назв як з погляду вираження, так і за спеціалізацією значень. Крім того, їм властивий значний ступінь словотвірної варіативності.

BDD-A28752 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:37 UTC)

А. Грищенко вважає, що, залишаючись поза системою загальновживаних назв, лексичні діалектизми мають потенційні можливості втрачати статус слів обмеженого вживання (6, с. 187).

Щодо семантичних діалектизмів, то в новелі „Думи старика" фіксуємо слово ***„наклін"***: *Чи унаслідував ти, сину, по родичах* ***наклін*** *стриміти до добра?* (1, с. 589). У даному випадку ***„наклін"*** означає ***„схильність".***

Дещо іншу класифікацію пропонує В. Винник, який також поділяє діалектизми на лексичні, етнографічні та семантичні. Лише мовознавець, на відміну від А.Грищенка, вважає, що „лексичні діалектизми представлені і іменниками, і дієсловами, і прислівниками, які в своєму розвитку зазнають постійних кількісних і якісних змін. Значно менше діалектизмів серед числівників і займенників" (5, с. 184).

В ідіостилі О. Кобилянської діалектизм ***„дитинні"*** має значення ***„дитячі"*** (3, т II, с. 288): *Душі наші були дитинні, іноді наївні до смішності. Ми знали лише письма святі ... а ви вже більше пізнали* (1, с. 588). Діалектизм ***„змисл"***– іменник, має значення ***„задум"*** [3, т. III, с. 260]: *Ваші істоти задержали через те ту почасти невияснену „внутрішню красу", яку звемо словами „приємність, милість", бо ви задержали обоє непорочний* ***змисл****, що ніколи не перестає бажати, щоб подобатись* (1, с. 691).

В. Винник, на відміну від А. Грищенка, вважає, що головна причина виникнення семантичних діалектизмів полягає у відносній ізоляції місцевих говорів у процесі їх розвитку, внаслідок чого певна частина слів спільного вживання розвивала свої значення по різному (5, с. 191).

Крім синтаксичних і лексичних діалектизмів, виділяються ще й морфологічні і фонетичні. Слова, що передають особливості звукової системи наріччя, називаються фонетичними діалектизмами. О. Кобилянська використовує такий фонетичний діалектизм, як ***„цвіти"*** в значенні ***„квіти"*** (3, т. XI, с. 189): Зразу, як ***цвіти***, доглядані нами, потім – як птахи; відтак групувалися в малі громадки на власну вже руку (1, с. 587).

„Стрічається *з людьми то тут, то там, а ніде ще не осів, щоб дати більше крилам відпочинок*" (1; 593) Замість слова ***„зустрічатися***", О. Кобилянська вживає ***„стрічатися"*** (3, т. IX, с. 81).

Письменниця використовує слово ***„одіж"*** у значенні ***„одяг"*** (11, т. V, с. 565): *Вже годі діткнутись його святої* ***одіжі****, щоб зцілитись, а мусить душу з мертвоти брат братові будити* (1, с. 590).

Також у новелістиці письменниці фіксуємо й морфологічні діалектизми, тобто слова, які своїми граматичними формами відрізняються від слів літературної мови. *Ви знали, що гармонія не може існувати, не може віддихати,* ***наколи*** *між людьми, що* ***хотять*** *із собою гармонійно жити, не останеться ще щось таємничого* (1, с. 591). У О. Кобилянської дієслово ***„хотіти"*** у третій особі множини має форму ***„хотять"***, що відрізняється від літературного ***„хочуть"***, і є морфологічним діалектизмом. Так само в цьому реченні є лексема ***„наколи"***, що в літературній мові має відповідник ***„коли"***.

А одного разу, коли ти дрібною хлопчиною вибіг із хати на вулицю, над'їхав один незнайомий вельможа (1, с. 588). О. Кобилянська поряд з іменником чоловічого роду ***„хлопчина"*** узгоджує прикметник ***„дрібна"*** у формі жіночого роду у орудному відмінку.

Слово ***„чвірка"*** має значення ***„четвірка"*** (3, т. XI, с. 289): *Над'їхав один незнайомий вельможа дорогою* ***чвіркою****, а ти проти нього пігнав* (1, с. 588). Діалектизм ***„пігнав"*** позначає те саме, що ***„погнав"*** (3, т. VI, с. 390). Тут загальновживане дієслово відрізняється від діалектизму префіксом: у діалектизмі маємо префікс ***пі-***, а в загальновживаному дієслові ***–по-***.

BDD-A28752 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:37 UTC)

Проте значна частина діалектної лексики новелістики О. Кобилянської залишається поза межами загальнонародного словника, як от: ***ліпші*** – кращі: *Ваші наслідники мали стати* ***ліпшими*** (1, с. 587); ***рамена*** – руки: *…Здвигають байдужно* ***рамена*** *до пісень діда й прадіда свого і казок їх про правду й неправду не хотять знати* (1, с. 590); ***завсіди*** – завжди: *Та там, де ми раз усі стрінемося, я вас* ***завсіди*** *маю* (1, с. 587); ***одверність*** – відвертість, ***вирозумілість*** – розуміння: *Ви ніколи не допускали, щоб* ***одверність*** *і* ***вирозумілість*** *затиралися межи вами* (1, с. 591); ***виховувачка*** – вихователька: *За мужа – щоб в його дусі бути товаришкою й* ***виховувачкою*** *дітей його* (1, с. 591); ***припадок*** – *випадок*: *Кажуть ... нема судьби, все* ***припадкові*** *полишене* (1, с. 593), ***кермувати*** – керувати: *Звуки музики тобою* ***кермувати***, *великі, святі* (1, с. 589).

Цей перелік діалекних особливостей ідіостилю О.Кобилянської можна було б продовжити. Їх вживання не знижує загальновисокої культури мови видатної української письменниці. Більше того, діалектизми, які свідомо чи несвідомо вживає письменниця, переплітаються з загальновживаними як в галузі лексики, так і в галузі граматики, створюючи прекрасні зразки художнього стилю новели О. Кобилянської (4, с. 140). Отже, діалектизми, які фіксуємо в новелістиці О. Кобилянської, допомагають буковинській письменниці відтворити місцевий колорит, індивідуалізувати мову персонажів, тобто служать „засобом для реалістичного змалювання місцевого життя і персонажів з діалектного середовища" (4, с. 140), але О. Кобилянська ніколи не перевантажує свої новели діалектизмами, не втрачає естетичного почуття міри в їх використанні.

Використана література

(1) Кобилянська, О., Повісті, Ю. (1988), *Оповідання. Новели*. – К.: Наукова думка, 672с.
(2) Лимаренко, В. С. (1958), До характеристики мови і стилю повісті „Земля" О.Кобилянської // Наукові записки ЧДУ; т. 27. Серія філолог. наук, вип. 4, с.131-139.
(3) (1970-1980), *Словник української мови*: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка.
(4) Станівський, М. Ф. (1993), *Відбиття особливостей буковинських говірок у повісті О. Ю. Кобилянської* „Земля" / Творчість Ольги Кобилянської (тези доповідей республіканських конференцій) – Чернівці, с.139-142
(5) (1973), *Сучасна українська літературна мова*. Лексика і фразеологія: Підручник / за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка. с.183-192.
(6) (2002), *Сучасна українська літературна мова*: Підручник / за ред. Грищенка А. П. – 3-тє вид. допов. – К.: Вища шк., 439с.

BDD-A28752 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:37 UTC)